

KAS DOPING ON SPORDI SISEASI?

REMO PERLI

Võtmesõnad: doping, tippsport, harrastussport, tervishoid, kriminaliseerimine

Ülevaade. Doping on spordiga kaasas käinud aastatuhandeid. Teadaolevalt kasutasid juba Vana-Kreeka sportlased erinevaid stimulante jõudluse suurendamiseks ja vigastuste leevendamiseks. Dopingut peeti siis ja peetakse ka tänapäeval spordisiseseks probleemiks, mis kuulub eelkõige tippspordi juurde ja päädib tihti sportlase hooletuse või teadmatuse tõttu dopingutestis põrumisega, millele järgneb enamasti tähtajaline võistluskeeld. Aga kas doping on omane ainult tippspordile? Tippspordis osalejate arv on väga väike võrreldes tava- ja harrastusspordiga, kus osalejate vanus on piiramatult suur, mis on peaaegu elukesetev ja kus on mitu korda rohkem võistlusmomente kui tippspordis. See artikkel kirjeldab dopinguna käsitletavate ainete kasutamise motive tipp- ja harrastusspordis, analüüsib dopingut tarvitamisest tulenevat kahju tervishoiu aspektist ning toob välja dopinguainetes leviku tõkestamise kitsaskohad. Artiklis arutletakse ka keelatud ainete kasutamise kriminaliseerimise vajaduse üle Eestis ja tuuakse näiteid teiste riikide kogemustest.

SISSEJUHATUS

Oleme harjunud mõistma sporti, sportlikke eluviise ning aktiivset liikumist kui inimese heale füüsilisele ja vaimsele tervisele olulist tegurit. Kui vaatame nende tegurite taga peituvaid majandusnäitajaid, siis saame pisut selgust, kui palju me sporti tarbime ja kui palju sport meid igapäevaselt mõjutab. Euroopa vaates on majandustegevuse üheks kasvava trendiga osaks nii sisemajandusliku koguprodukti kui ka tööhõive poolest sport. Euroopa Liidus moodustab sport 2,12% SKP-st ja 2,72% tööhõivest. (Euroopa Liidu Teataja, 2018, lk 2) Riiklikku huvi ja panust näitavad 2015. aastal Riigikogu kehtestatud Eesti spordipoliitika põhialused aastani 2030, kus määratletakse Eesti ühe prioriteetse arengusuunana sporti ja liikumist kui olulist majandusharu, mis mitmekesistab kultuuri- ja noorsootööd ning panustab kasvavalt integratsiooni, majandustegevusse ja tööhõivesse (Eesti spordipoliitika põhialused aastani 2030). Ka spordi rahastamiseks kuluv summa on märkimisväärne ja suureneb aja jooksul. Eesti Olümpiakomitee peasekretäri Siim Suklese hinnangul liigub spordis aastas 250–260 miljonit eurot. 2019. aastal oli kohalike omavalitsuse toetus spordile 82,2 miljonit eurot, keskvõimu toetused 41,6 miljonit, spordialaliitude laekumised 21 miljonit eurot ja spordiklubi laekumised ehk raha lapsevanematelt, majandustegevusest ja toetatjalt 105,8 miljonit eurot. (Sukles, 2021)

Aastatuhandetevanune praktika ning järjest uuenevad ja täienevad tervishoiuekspertide **nõuanded** ja soovitusel sportlike eluviiside järgimisel ei lase kahelda sportimise kasulikkusel ja positiivsel **mõjul** inimese tervisele ja heaolule. Kuid kas kõik on nii ilus, nagu paistab? Kui palju me teame spordi tumedamast poolest ehk dopingu tarvitamisega kaasnevatest teguritest: mõjust tervisele, noorte tõekspidamistele, spordi mainele ja spordisangarite kui eeskujude loomisele? Arvestades sportimisega kokku puutuvate inimeste suurt hulka, oleks naiivne arvata, et spordiga seonduvad negatiivsed ilmingud jäävad tagajärgedeta. Tekib küsimus, kas ei ole siin silmi kinni pigistatud ja alahinnatud nii suurt osa ühiskonda puudutavaid negatiivseid tegureid, pidades neid mugavusest ainult spordisesteks probleemideks. Samas on ilmsiks tulnud, et spordipettused köigutavad olulisel määral usku spordi põhilise alustala ehk ausa mängu võimalikkusesse. Lisaks tekib küsimus, kas rahvaspordis aina sagedasem steroidide ja teiste tulemust parandavate ainete kasutamine ei ole võrreldav narkootiliste ja psühhotroopsete ainete kasutamisega, põhjustades kahju tervishoiusüsteemile tervikuna. Rahvatervise seadus defineerib rahvatervist kui sektoritevahelist valdkonda, mis hõlmab kõiki rahvastiku tervist parandavaid ja ebasoovitavat tervisemõju ennetavaid ja vähendavaid organiseeritud tegevusi eesmärgiga pikendada elanike eluiga, parandada nende elukvaliteeti ning vähendada tervisealast ebavõrdsust (Rahvatervise seadus, 2021, § 2). Nähes, kuidas soorituste parandamiseks kasutatakse tagajärgi hoomamata suures koguses eri haiguste raviks mõeldud ravimeid, siis milliseid tegevusi tuleks teha, et ennetada soovimatut tervisemõju, olla proaktiivne ning omada regulatsioone ja kontrollimehhanisme? Kes peaks

siin olema eestvedaja rollis ja kas õigusruum on piisav, et toetada dopinguvastaseid meetmeid?

1. DOPING TIPPSORDIS

2019. aastal Seefeldis toimunud Austria ja Saksamaa politsei ühisoperatsiooni „Aadri-laskmine“ tulemusena menetles Eesti Politsei- ja Piirivalveameti keskkriminaalpolitsei korrupsioonikuritegude büroo Eesti murdmaasuusatamise treeneri osalust mastaapses dopinguäris, mis tõi esile dopinguainete ja jõudlust parandavate meetodite süstemaatilise, laiaulatusliku ja pikaajalise kasutamise Eesti murdmaasuusatamises. Kogu menetluskäik kuni kohtuotsuseni ja selle sisu avalikustamine pälvis laialdast avalikku huvi ja ühiskonna hukkamõistu, andes sellega märku, kui süviti meid spordis toimuv puudutab. (M. A. kriminaalasi karistusseadustiku § 195 lõike 2 punkti 1 järgi, 2019) Kuigi keelatud ainetega seonduv kuulub pigem rahvatervisevastaste süütegude valdkonda (Karistusseadustik, 2021, 12. peatükk) ega seostu tavapärase arusaamaga korrupsioonist, siis vaadates rahvusvahelist praktikat ja üldsuse suhtumist spordis toime pandud süütegudesse, paistab siinkohal välja siiski ühiskonna ootus taunida pettust ja seadusevastast käitumist spordis üldisemalt. Sageli peetakse selliseid tegevusi korruptiivseks käitumiseks. Sellist arusaama ühiskonnas võib pidada indikaatoriks, kui laias spektris inimesed üldse korrupsiooni tajuvad. Dopingi kasutamisega saavutatavad eelised põhinevad eelkõige pettusel (petetakse fänne, sponsoreid, spordiorganisatsioone, laiemaalt kõiki spordihuvilisi) ja selle kahjulik mõju spordile (mainekahju, populaarsuse kahanemine, sponsorite kadu, negatiivsed eeskujud) on märkimisväärselt suur. Seetõttu käsitletakse rahvusvaheliselt dopinguga seonduvat kuritegevust spordikorrupsiooni ühe alaliigina. Tänapäeval peetakse korrupsiooni spordis laialt levinud nähtuseks, mis ulatub organiseeritud kuritegevusest rahvusvahelistel suurüritustel ja võistlustel kuni väiksemate üleastumisteni klubides ja organisatsioonides (Manoli, *et al.*, 2017, pp. 1–17). Seetõttu ei tohiks sellise suure ulatuse ja mõjuga kuritegevuse vastast tegevust jätta ainult spordiorganisatsioonide kanda. Seda tüüpi pettustega seotud hüved ja riskid võivad olla märkimisväärselt suured, kuna oluliste mängude, ürituste ja medalite võitmine meelitab ligi sponsoreid, toob kaasa kuulsuse, rahvusvahelise tunnustuse ja tagab sissetulekute suurenemise (Brooks, *et al.*, 2013, p. 24). Doping lisaks mitte ainult ei hävita ausat mängu, vaid tekitab dopingukahtlusi ka siis, kui sportlane on võimeline kõrgel tasemel võistlema ja ületab varasemaid tulemusi. Michael Phelpsi ja Usain Bolti erakordsed saavutused Pekingi suveolümpiamängudel tekitasid hulgaliselt dopingukahtlusi ja süüdistusi. Pidevad dopinguskandaalid panevad ühiskonna inimvõimete piiri nihutamisse suhtuma järjest suurema umbusuga ja kasvatavad usaldamatust sportlaste vastu. (McLaren, 2008, p. 15)

Samas selgub sportlaste seas tehtud küsitlustest, et sageli õigustatakse dopingu tarvitamist kui võistlusspordi tavapraktikat, mida harrastavad paljud ja mis ei ole nende arvates pettus (Kihl, 2017, pp. 30–32). Siinkohal on asjakohane kirjeldada eksperimenti, kus uuriti, kuidas petmise erinev käsitlus mõjutab pettuse sooritamist. Uuritavate peal katsetati kaht erinevat väljendit: „Palun ära peta” ja „Ära ole petis” (dopingu kontekstis „Ära kasuta dopingut” ja „Ära ole dopingu kasutaja”). Eksperimendist selgus, et „Palun ära peta” kasutamisel on palju väiksem mõju kui „Ära ole petis” fraasi puhul. Siit võib järeldada, et inimestele meeldib üldjuhul endast mõelda kui ausast isikust, ehk loodud kuvandid ja keskkond mõjutavad oluliselt ebaausat käitumist. (Bryan, *et al.*, 2013, pp. 1001–1005)

Lisaks käsitletakse spordis dopingut kui vajalikku tegevust, kui soovitakse võistelda kõrgemal tasemel, püsida konkurentsis ja pikendada karjääri (Kihl, 2017, pp. 30–32). Allpool mõned näited sportlaste põhjendustest, miks jõutakse dopingu tarvitamiseni.

USA pesapallimängija Kenny Rogers:

„Põhimõtteliselt võivad steroidid tõsta taset ühe või kahe astme võrra. Keskmisest mängijast võib saada staar ja staarmängijast superstaar ning superstaar saab teha asju, mida me pole kunagi varem näinud.” (Moston & Engelberg, 2021, p. 22)

Pesapallimängija Jay Canizaro:

„Steroidide abil mängite aasta lõpus ikka veel nagu kevadistel esimestel treeningutel. Sa tunned end lihtsalt nii elusana ... Sa oled lihtsalt maniakk. Ja sa tead, et steroidid annavad sulle selle hoo ja oled palju enesekindlam ja tundub, et midagi ei saa valesi minna.” (Moston & Engelberg, 2021, p. 22)

Kihl (2017, pp. 30–32) on välja toonud enim levinud dopingu kasutamise põhjused tippspordis.

1. Füüsilised nõudmised ja kõrged füüsilised ootused, kus sportlastelt eeldatakse, et nad on kiiremad, vastupidavamad ja tugevamad.
2. Kõrged saavutusstandardid.
3. Saavutatud taseme säilitamine.
4. Dopingut abil rasketest vigastustest kiirem taastumine.
5. Valu vaigistamine, vigastuste leevendamine ja valuvaigistisõltuvuse ennetamine.
6. Pingutustest kiirem taastumine.
7. Ümbritsevate sotsiaalsete võrgustike mõju (meeskonnakaaslased, treenerid, meditsiiniline personal). Kuuletumine käsule vaikida dopingut kasutamisest, vastuhakkajate tagakiusamine (nt Lance Armstrongi dopingujuhtum).

Toetudes praktikale, väidab ka Mottram (2018, p. 16), et paljud tipptasemel sportlased arvavad, et nad pole lõppeesmärki veel saavutanud, ja üritavad oma jõudlust parandada farmakoloogiliste vahendite (dopingu) abil. Seda väidet kinnitab ka Seefeldi dopingus-kandaali kaasatud Eesti murdmaasuusatajate tegevus. Olles oma võimete tipus (mis oli Eesti kontekstis tipptase, rahvusvahelises võrdluses aga kesktaase), üritati jõudlust parandavate meetoditega taset parandada, saavutada paremaid tulemusi, olla sponsoritele atraktiivne ja osaleda võistlustel. Esikolmiku koht polnud siin ilmselt reaalne eesmärk. (Lääne, 2021)

Dopingu kasu otsustamise motive on kirjeldanud ka Eesti spordivaldkonna eksperdid. Eesti Olümpiakomitee spordidirektor Martti Raju:

„Siis inimene ei saagi aru, et tema lagi ongi Eesti teine liiga. Et midagi teha pole, et hing on nii kõva, et hirmsasti tahaks, aga ühel hetkel ilmub hoopis lagi kätte ja siis hakkad otsima mingisuguseid teisi võimalusi.“ (Perli, 2020, lk 59)

Tallinna Ülikooli spordibioloogia professor Kristjan Port põhjendab dopingu kasutamist mängu teoreetilise aspekti kaudu: konkurendid üritavad üksteisest mööduda ja kui teada, et selleks kasutatakse keelatud meetodeid, siis tekib parimal sportlasel surve ka ise neid kasutada, et mitte jääda ilma edetabeli esikohast. (Perli, 2020, lk 59)

Kristjan Port selgitab:

„Et, seal on see Pareto-efektiivne on see, et keegi ei kasuta ja kõik ainult pingutavad ja võistlevad ja õnn toob oma hoovi vahel ka võidu. Aga see Nashi tasakaal viitab sellele, et, et kõik on praktiliselt sunnitud kasutama. Sest kui sa tead, et teine kasutab, siis täiesti rumal, kui sa ei kasuta, eriti kui sa hindad vahelejäämise tõenäosust madalamaks kui ta on ja kui see vahele pole jäänud, siis ta julgustab seda edasi kasutama.“ (Perli, 2020, lk 59)

Mänguteoreetilist aspekti kinnitab ka Waddington (2016, p. 26). Tema sõnul nähakse dopingut kui mängu, kus sportlased otsustavad keelatud ainete kasutamist (või mittekasutamist) sõltuvalt sellest, mida nende arvates teised sportlased teevad. Otsus dopingu kasutamise kohta võib tunduda seega konkreetse sportlase probleem, kuid seda mõistetakse paremini, kui seda vaadelda tervikuna kui kõigi mängijate probleemi.

Murray (2016, p. 124) sõnul ei taha sportlased kaotada endast vähem andekale või vähem pühendunule, kes saab aga dopingu kasutamisega konkurentsieelise. Seega võib tekkida arusaam, et nad peavad tulemuste parandamiseks kasutama samu meetodeid nagu konkurendid.

Samas on oluline roll ka lastevanematel, treeneritel ja mänedžeridel. Lapsevanemad, eriti isad võivad olla oma laste suhtes liiga ambitsioonikad ning survestada neid konkurentsivõimeliseks saama ja keelatud meetoditest abi otsima. TippSportlaste jaoks on kõige olulisemad mõjutajad treenerid, eriti tipptaseme treenerid. Treenerid ei peeta mitte ainult

inspireerivateks ja teadlikeks, vaid nende juhiseid tuleb järgida ilma küsimusi esitamata. (Smith, *et al.*, 2018, p. 54) Seda väidet kinnitab Eesti murdmaasuusatamises juhtunu, kus treeneri soovitusi järgiti tagajärgedele mõtlemata (Lääne, 2021). Lisaks on treeneritel ja mäenedžeritel sportlase vigastuse korral huvi saada sportlane võimalikult lühikese aja jooksul tagasi võistlema ning nad võivad protsessi kiirendamiseks kasutada või soovitada ka keelatud meetodeid. Mitmed uuringud on tuvastanud, et esimesed dopingukogused saavad sportlased lähedastest ja usaldusväärsetest allikatest (Smith, *et al.*, 2018, p. 56).

2. DOPING HARRASTUSSPORDIS

Keelatud ainete tarvitamise probleem ei ole paraku vaid tippspordis, vaid tekitab üha suuremat muret spordis laiemalt (Whitaker, *et al.*, 2014, p. 405) ja kuigi dopingukahjudest räägitakse üldjuhul tippsportlaste eksimuste korral, siis oluliselt suurem illegaalse dopinguari käive ja sellega tekitatud kahju on harrastusspordis. Rootsi õigussotsioloogia doktor David Hoffi sõnul eksisteerib doping ühiskonnas lisaks spordimotiividele mitmes teises kontekstis: jõusaalis tahetakse selle abil saada lihaselisemaks ja ilusamaks, kriminaalses kontekstis tugevamaks ja hirmuäratavamaks ning noorukite seas on see riskikäitumise üks koostisosa. Kuid sõltumata kontekstist on alati tegemist tulemuslikkuse parandamisega. (Hoff, 2016, p. 58)

Dopinguinete üha suuremat levikut harrastusspordis kinnitab ka Rootsi politsei 2020. aasta politseioperatsioon, mille tulemusena esitati dopingukuritegude kahtlustus 11 inimesele. Rootsi politsei sõnul on antidopinguagentuuride töö viimastel aastatel vilja kandnud tippspordis, kuid sarnast tendentsi ei ole näha mujal ühiskonnas. Rootsi politsei hinnangul on tegemist laiema elanikkonna tervise küsimusega. Näiteks on suurenenud steroidide kasutamine just teismeliste hulgas. Mitmed uuringud on leidnud, et steroide kasutavad enim teismelised ja kuni 35–40-aastased inimesed. (Eller, 2020)

Samas tuleb dopinguinetelega äritsemist vaadelda kogumina, sest vaatamata harrastussportlaste eraldatusele tippspordist muutuvad spordisaalid sageli kohtumispaigaks erinevatele kõrge dopinguriskiga rühmadele, kes vahetavad infot treeningmeetodite, toitumisharjumuste ja tihti ka dopingutoodete kohta (Letiza & Donati, 2013, pp. 35–36). Võttes aluseks dopinguinete äriiga vahele jäänute kuuluvust, võib välja tuua, et põhiliselt tegelevad dopinguinete äriiga just kulturismi, fitnessi, rammumeeste ja jõutõstmisega tegelevad või nende aladega seotud isikud. Samad inimesed on tihti seotud ka narko- ja muud liiki kuritegevusega. Seda kinnitavad ka rahvusvahelised allikad, kus kirjeldatakse tugevat seost dopinguinete, narkootiliste ainete, alkoholi, toidulisandite ja farmaatsiatoodete kasutamise vahel (Letiza & Donati, 2013, p. 7).

Tallinna Ülikooli spordibioloogia professor Kristjan Port kirjeldab harrastussportlase võimalikku teekonda dopinguainetete tarvitamiseni:

„Harrastaja hakkab treenima, ta ei mõtle kordagi, et temast saab mingisugune eriline sportlane. Aga see spordi enda olemusest tekib see võistlusmoment, olgu see naaber või töökaaslane või mis iganes. Kõigepealt sul hakkab töövõime paranema, kõik on tore, uued asjad ja uued suhted ja siis hakkab see edu natuke vähenema. See esialgne kasv on kiire ja siis hiljem sa pead seda investeeringut hakkama kaitsma. Siis loomulikult ütleb kuskil jõusaalis keegi, et kuule, et mul on vitamiine ja mul on mineraalained. Seal on järgmine samm, et aga mul on tõhusamaid aineid ka ja sealt nad lähevad ja nad ei mõtle, et nad petavad, vaid nad vaatavad, et, et tõesti ma jään nagu seisma ja ma ei tee kellegagi siin mingit pattu.“ (Perli, 2020, lk 58)

Kristjan Port: „Aga siis on terve hulk neid, kes täiesti teadlikult kasutavad neid aineid just selle petmise eesmärgil, et juba on tekkinud võistlusmoment ja see naabrist või töökaaslasest parem olemine seal tuhande kolmekümnendal kohal võib-olla saab väga tähtsaks. Ja seal hakkab tekkima riskikäitumine ja see kasvab kiiremini kui tippspordis“ (Perli, 2020, lk 58).

Endise tippkulturisti Ott Kiivikase arvates on kulturism dopinguainetest läbi imibunud ning tihti on keelatud ainete tarbija harrastussportlane, kes tahab olla lihtsalt suurem ja tugevam (Perli, 2020, lk 58).

Taanis, Hollandis, Rootsis, Poolas ja Küprosel tehtud uuringust selgus, et 1–2% elanikkonnast kasutas uuringu ajal anaboolseid steroide või muid tulemusi parandavaid aineid või siis oli neil nende tarvitamise kogemus. Seega on kasutajaid 700 000 – 1,4 miljonit. Tavaliselt on need noored ja keskealised mehed, kellest enamik tarbib dopinguaineid välimuse parandamiseks. Uuring tõi lõpptulemusena välja nii steroidide kui ka muude jõudlust parandavate ainete kasutamise kui ühiskonna aktuaalse probleemi. (Lungqvist, 2016, p. 16) Näiteks Rootsis tehtud tervishoiu-uuringutes käsitletakse ohuteguritena võrdselt nii narkootikume, alkoholi kui ka dopinguaineid.

Samas tuleb tänapäeva ühiskonnas valitsevaid tugeva tervise ja hea füüsilise (ka visuaalse) vormi ideaale ühelt poolt mõista, aga teisalt ka kriitiliselt analüüsida, sest need samad ideaalid võivad paradoksaalsel kombel viia dopinguainetete suurema kasutamiseni, et saavutada parem füüsiline sooritus, täiuslikum välimuse ja/või kõrgem enesehinnang. Siin kontekstis on konkurents ja elitaarsus need tegurid, mis mõjutavad ideaale, mida paljud, eriti noored püüavad saavutada. Kesksed komponendid on enesehinnang, kehapiil, ettekujutus ilust ja mehelikkusest. Selline võitmise kultuur mõjutab inimest kergekäeliselt kasutama edu saavutamiseks dopingut ja muid võimalikke vahendeid. (Ahmadi & Svedsäter, 2016, pp. 38–39)

Seega on oluline pöörata rohkem tähelepanu harrastusspordis toimuvale. Kui tippspordis kasutatav doping on siiski mingil moel kontrollitav – kogused ei saa suured olla, ainete

manustamisel järgitakse treeneri või arsti nõuandeid ja kõrvalmõjudele reageeritakse kiiresti –, siis harrastuspordis puudub igasugune kontroll tarbitavate ainete päritolu ja annuste suuruse kohta. Nagu kirjeldatud Rootsi politseioperatsioon kinnitas, siis on dopingutarvitajad aina nooremad ja oht tervise kahjustamisele üha suureneb. Lisaks on näha, et dopingu eesmärgil medikamentide kasutamisel kipuvad sportlased uskuma, et mida rohkem neid tarbida, seda suurem on mõju tulemuse parandamiseks. (Ljungqvist, 2016, p. 16)

3. DOPINGU KASUTAMISE MÕJU RAHVATERVISELE

Hoolimata suurenenud pingutustest sportlaste testimisel ja muutustest üleilmses dopinguvastases poliitikas pole keelatud ainete kasutamise ulatus spordis endiselt teada. WADA akrediteeritud laborite rutiinselt koostatud testimisstatistika, bioloogilistel parameetritel põhinevad populatsioonide hinnangud ja läbilõikeuuringud, mis annavad teada deklareeritud dopingu tarvitamisest, pakuvad küll palju olulist teavet, kuid ei anna selgust dopingu kasutamise sagedusest ja levikust. (Erickson & Backhouse, 2018, p. 47)

Teadmatuse peamine põhjus on see, et dopinguainetes turustamist ja levikut on vähe uuritud. Üheski uuringus ei ole püüdnud tuvastada konkreetse riigi osalejaid ja tarnekanaleid. Turu pakkumispoole uurimise puudumine peegeldab ka asjaolu, et paljud õiguskaitseasutused ei ole neid tegevusi süsteemselt uurinud (Letiza & Donati, 2013, p. 12). Lisaks puudub enamikus riikides dopinguainetes tootmise ja nendega kauplemise vastane regulatsioon ning see võimaldab rajada ja arendada pörandaluseid farmaatsiatehaseid (Thevis, *et al.*, 2011, pp. 331–336). Arvatavasti on Tai, Hiina, India ja Venemaa tööstusel juhtiv roll illegaalsel tootmisel ja tarneahelate väljatöötamisel (Pitigoi, 2013, pp. 1037–1042). Tai, Hiina, India, Venemaa, Kreeka ja Mehhiko toodang moodustab umbes 55% dopinguainetes ülemaailmsest levikust (Kayser, *et al.*, 2007, pp. 1–10).

Eespool kirjeldatud reguleerimatus ja hallis tsoonis tegutsemine soodustab illegaalsete ravimite piiriülest kaubandust ja aitab kaasa dopinguna käsitletavate ainete (üldjuhul meditsiinis kasutusel olevad ravimid) riikideülesele levikule, põhjustades sellega harrastussportlaste järjest suuremaid terviseriske. Hollandis tehtud uuring näitab, et vähemalt 50–60% ebaseaduslikult hangitud toodetest ei sisalda etiketil märgitud. Nendes sisalduvate toimeainete koostis on teadmata ja seega on ka kõrvaltoimed ettearvamatud. Büttner ja Thieme (2010, p. 460) väitel võivad kasutatavad kogused ületada rohkem kui 40 korda meditsiiniliselt ettenähtud annuseid. Lisariski võib põhjustada toodete töötlemiskohtade (või pakendamiskohtade) halb hügieen. (de Hon & van Kleij, 2005, p. 6) Kuigi ka tavapärasel ravimite kasutamisel võivad ilmned kõrvaltoimed ning need muutuvad ohtlikuks ettenähtud koguste ületamisel või personaalsete vastunäidustuste puhul,

siis ületavad dopingu eesmärgil kiirema ja efektiivsema tulemuse saamiseks tarbitavad kogused olulisel määral terapeutilistel eesmärkidel ettenähtut. Üledoosid aga suurendavad märkimisväärselt kõrvaltoimete riski. (Motttram, 2018, p. 9) Eriti kehtib see anaboolsete androgeensete steroidide (AAS) puhul, mis on juba aastakümneid paiknenud enim kasutatud dopinguainetes esireas (Ljungqvist, 2016 p. 16).

Samas on peaaegu võimatu AAS-ide üledoseerimisest tulenevaid kõrvalmõjusid täpsemalt hinnata, sest teaduspõhiste uuringute tegemine on raskendatud, kuna raske on saada usaldusväärseid andmeid. Steroide dopingu eesmärgil kasutajatelt küsitlemisel saadavad andmed ei pruugi olla objektiivsed ja on ilmselt kasutaja huvides kallutatud. Büttner ja Thieme (2010, p. 460) sõnul on ka patoloogiliste leidude osakaal väga väike, et nende põhjal paikapidavaid järeldusi teha. Lisaks on AAS-ide kasutamisest tulenevate tervisekahjude seostamine oletatava surmapõhjusega vaieldav, sest steroidide kasutamisest (väärkasutamisest) põhjustatud mõju ei lange kokku nende analüütilise tuvastamisega surma ajal. (Büttner & Thieme 2010, p. 460)

Siiski on põhjustatavat kahju võimalik tuletada, kui vaadata viimaste aastakümnete jooksul tehtud terapeutiliste eesmärkidel kasutatavate anaboolsete steroidide kõrvalmõjude uuringuid (Ljungqvist, 2016 p. 16). Hiljuti on ilmunud eri uuringutele tuginev põhjalik ülevaade anaboolsete steroidide kasutamise kahjulikest mõjudest (Albano G. D, *et al.*, 2021, pp. 1–19). See kinnitab, et AAS-ide väärkasutamine ja kuritarvitamine avaldab kahjulikku mõju kõikidele keha kudedele ja organitele. Näiteks on oksüdatiivne stress, apoptoos ja valkude sünteesi muutused tavalised mehhanismid, mis on seotud AAS-iga seotud kahjustustega organismis ning steroidide suurtes annustes pikaajaline manustamine võib põhjustada hüponatseemia, südamepuudulikkust, neurodegeneratsiooni, koronaararterite haigusi ja äkksurma. (Albano G.D, *et al.*, 2021, pp. 1–19)

Anaboolsete steroidide kahjulikku mõju on kirjeldatud ka Eesti Ravimiameti kodulehel: mõju südamele ja veresoontele, trombotilise teke, mõju maksale, kõõluste rebenemine, mõju psüühikale, mõju kasvule noortele jne (Ravimiamet 2019).

Lisaks ebaisaldusväärse kvaliteedi ja meditsiiniliste eesmärkide puudumisega kaasneva terviseriskidele võib dopinguainetes tarbimine olla ka vägivallakuritegude päästikuks. Rootsi politsei sõnul arvavad paljud, et kasutavad dopingut ainult oma tarbeks. Kuid laiemat pilti vaadates toimuvad dopinguga hangeldamise taustal rasked isikuvastased kuriteod, sealhulgas perversed. (Eriksson, 2020). Rootsi Rahvatervise Instituudi uuringu (2010, pp. 55–56) andmetel peetakse depressiivseid sümptomeid praegu kõige levinumaks ja tõsisemaks steroidide tarbimise lõpetamise kõrvalnähuks, mis muudab need nii vägivalla kui ka suitsiidide riskiteguriks. Lisaks kinnitavad uuringud ca 30 protsendil AAS-ide kasutajatel steroidide sõltuvust (Kanayama, *et al.*, 2009, pp. 137–140). Seega võib korras tervise, hea välise kuvandi ja treenituse poole pürgimine dopinguainetes kasutamise tõttu põhjustada kasu asemel kahju (Hoff, 2016, p. 56). Kuna enamik AAS-ide kasutajatest on noored sportlased ja suur osa anaboolsetest steroididest on hõlpsasti

kättesaadavad, tuleb nende kasutamist pidada märkimisväärseks tervishoiuprobleemiks (Albano G. D, *et al.*, 2021, pp. 1–19). Sama seisukohta on juba varem kinnitanud Ferrara (2004, pp. 37–73), väites, et dopinguga kaasnevad kahju on oluline pidada tervishoiuprobleemiks, mitte lihtsalt professionaalse spordikogukonna siseasjaks.

Paraku ei ole Eestis probleemi sellisena püstitatud ja nii dopinguinete kasutamist kui ka nende turustamist käsitletakse endiselt spordi siseasjana, mis ei kuulu õigusloomega õiguskaitseasutuste prioriteetsete valdkondade hulka. Senised vastutegevused on päänud mõne juhusliku vahelevõtmisega (-jäämisega) dopinguinete üle piiri toomisel ning lõppenud kas väärteo- või mõne üksiku kriminaalmenetlusega. Ka Ljungqvisti (2016, p. 16) arvates tuleb tänapäeval anaboolsete steroidide kasutamist tunnistada spordist väljapoole ulatuva tervishoiuprobleemina ning tervise ja spordi seisukohast on tulemusliku dopinguvastase tegevuse oluline osa teavitustöö, teadusuuringud ning asjakohane seadusandlus ja poliitika.

4. KAS KRIMINALISEERIDA VÕI MITTE?

Dopinguinete turgu on seni käsitletud, vähemalt kriminaalõiguse seisukohast, ainult pooleldi ebaseaduslikuna, sest sõltuvalt kontekstist võib toodete tarnimine ja tarbimine olla legaalne või mitte. Nii sarnaneb see pigem n-ö kõrvale suunatud farmaatsiatoodete äri ja vähem traditsiooniliste keelatud ainetega, nagu kokaiin, heroiin ja kanep. Üldjuhul käsitleb ühiskond viimaseid kui olemuslikult ebaseaduslikke. Enamik riike keelab kokaiini, heroini ja muude ebaseaduslike narkootikumide salakaubaveo ning omamise, kuna neid on väheste eranditega peetud tervisele ohtlikeks ja neil puudub terapeutilise ravi väärtus. Samas on aga enamik dopingutooteid seaduslikud ja väljakujunenud farmaatsiatooted. (Letizia & Donati, 2013, p. 18) Belgia kriminoloogiaprofessori Letizia Paoli sõnul on see peaaegu ebaseaduslik, sest dopinguturg ei saa muutuda täielikult ebaseaduslikuks, kuna see hõlmab ka täiesti seaduslikke tooteid, sealhulgas elupäästavaid ravimeid. Dopinguinete tehing võib olla täiesti seaduslik, täielikult ebaseaduslik, osaliselt seaduslik ja ebaseaduslik või vaidlustatav olenevalt kontekstist, sealhulgas sündmuse asukohast või lõppkasutajate omadustest. (Paoli, 2016, p. 72)

Pärast 2019. aasta Seefeldi rahvusvahelist dopinguskandaali täiendati oluliselt Eesti karistusseadustiku dopingukuritegude paragrahvi (Karistusseadustik, 2020, § 195), kus on kuriteona käsitletud (karistatakse rahalise karistuse või kuni kaheaastase vangistusega) dopinguna käsitletava aine või meetodi määramine, kasutamisele kallutamine või sellise aine üleandmine või üle riigipiiri toimetamine, tootmine, turustamine ja vahendamine (Karistusseadustik, 2020, § 195). Tulemuseks on asjakohane ja konkreetne norm dopinguinete äritsejate vastutusele võtmiseks. Paraku on see Eestis aga vähe kasutatust leidnud. Üheks põhjuseks võib pidada madalat prioriteetsust õiguskaitseasutuste silmis, mis tugineb senisele kuvandile dopingust kui spordi siseasjast.

Teisalt ei ole Eestis seni vajalikuks peetud dopinguna käsitletavate ainete kasutamise kriminaliseerimist, mis võib veelgi süvendada arusaama dopingust kui spordivaldkonna probleemist ning vähendada õiguskaitseasutuste huvi ja võimalusi käsitleda dopinguga seonduvat kuriteona. Samas võiks ka Eestis dopingu kasutamist käsitleda pettuse või kelmusena. Kuigi definitsioonid on riigiti erinevad, keskendutakse enamasti nendel puhkudel süüteo, mis seisneb raha, teenuste, kasu või eelise hankimises ebaaususe või pettuse kaudu (Moston & Engelberg, 2021, p. 121). Siit tuleneb ka sarnasus igapäevakorruptsiooniga, sest dopingut tarvitavad sportlased (nagu ka nende seljataga olevad funktsionäärid) loodavad ausa sportimisega võrreldes paremat kasumit. Kasum tähendab siinkohal täiendavaid sportlikke autasusid ja lisisissetulekut (Maennig, 2002, p. 76). McKenzie kirjeldab sportliku võistluse olemust, kus üks sportlane valitakse tuhandetest parimaks ja kui valituks osutub dopingut tarvitav sportlane, petetakse sellega tagapoole jäänud tuhandeid sportlasi, samuti sponsoreid, spordiürituste korraldajaid, fänne ja kogu avalikkust. Samasugune pettus võib aset leida ka stipendiumite ja sporditoetuste maksmisel. (McKenzie, 2007, pp. 1–9) Seega on dopingu abil sõna otseses mõttes varastamine paljudes olukordades kriminaalkuritegu ja nii see peaks olema ka spordis (Moston & Engelberg, 2021, p. 121).

Tuginedes rahvusvahelisele kogemusele on dopingu tarvitamine kõige levinum korruptsioonivorm spordis ning viimase 40 aasta jooksul on dopingut ja sooritusvõimet parandavate keelatud ravimite kasutamist peetud tippspordi kõige korruptiivsemaks tegevuseks. Nii finantsrikkumisi kui ka dopingut on nimetatud kriitiliseks ülesandeks spordi heaolu säilimisel ja kõige olulisema spordiväärtuse, tulemuse ettearvamatus tagamisel. (McLaren, 2008, p. 15). Siit lähtuvalt on riigid järjest enam hakanud sellele süüteoformile vaatama läbi kriminaliseerimise prisma ja sätestanud spordikelmust käsitlevad normid dopingu kasutajate kriminaalkorras vastutusele võtmiseks.

Tabel 1. Dopingu kasutamise kriminaliseerimine Austrias (Criminal Code of the Republic of Austria, 2019)

Riik/õigusakt	Dispositsioon	Sanktsioon
Austria kriminaalkodeks § 147 (1a) Kelmus	Isikut, kes paneb toime kelmuse, kasutades selleks keelatud aineid või meetodeid eesmärgiga kasutada dopingut spordis.	Vabadusekaotus kuni kolm aastat.
Austria kriminaalkodeks § 147 (3) Kelmus	Isikut, kes põhjustab kuriteo kaudu kahju, mis ületab 300 000 eurot.	Vabadusekaotus kuni kümme aastat.

Tähelepanuväärne on, et Austrias ei ole dopinguvastane kasutamine kriminaalkorras karistatav kui lihtsalt sooritus parandava aine manustamine, vaid on käsitletav kelmusena ja on sätestatud kriminaalkoodeksi kelmuse koosseisus. Saksamaa dopinguvastane seadus keelab konkreetset dopinguvastane manustamist, endale manustada lubamist, ainet ostmist ja omamist.

Tabel 2. Dopinguvastane kriminaliseerimine Saksamaal (Act against Doping in Sport, Germany, 2015)

Riik/õigusakt	Dispositsioon	Sanktsioon
Saksamaa Dopinguvastane seadus § 3 (1) 1	Keelatud on manustada või lasta endale manustada dopinguvastane, mis on või sisaldab rahvusvahelise dopinguvastase konventsiooni I lisas loetletud ainet.	Vabadusekaotus kuni kolm aastat.
Saksamaa Dopinguvastane seadus § 3 (1) 2	Keelatud on kohaldada või rakendada enda jaoks dopinguvastast meetodit, mis on loetletud rahvusvahelise dopinguvastase konventsiooni I lisas, ilma meditsiinilise põhjendusega ja eesmärgiga saada eelis organiseeritud spordivõistlustel.	Vabadusekaotus kuni kolm aastat või rahaträhv.
Saksamaa Dopinguvastane seadus § 3 (2)	Keelatud on osaleda ka organiseeritud spordivõistlustel, kasutades dopinguvastane vastavalt lõike 1 esimesele lausele või dopingumeetodile vastavalt § 1 esimese lause punktile 2, kui selline kasutamine toimub ilma meditsiinilise põhjendusega ja eesmärgiga saada võistlusel eelis.	Vabadusekaotus kuni kolm aastat või rahaträhv.
Saksamaa Dopinguvastane seadus § 3 (4)	Keelatud on dopinguvastane ostmine või omamine vastavalt lõike 1 esimese lause punktile 1 eesmärgiga seda meditsiiniliselt õigustamata manustada või endale ise manustada konkurentsi-eelise saamiseks organiseeritud spordivõistlustel.	Vabadusekaotus kuni kaks aastat või rahaträhv.

Eestis on aga seni valdav arusaam, et nii sportlaste teadlikkuse tõstmine kui ka rikkujate sanktsioneerimine kuulub pigem spordiorganisatsioonide vastutusalasse. Seega ei ole Eesti karistusseadustikus dopinguinete või meetodite kasutamise sanktsioneerimiseks eraldi normi (pole proovitud kasutada ka ühtegi olemasolevat) ning dopingut tarvitanud sportlasele määrab karistuse Eesti Dopinguvastane Distiplinaarkollegium, mis piirab üldjuhul sportlase osalemist võistlustel teatud perioodil või määrab eluaegse võitluskeelu ning sportlane kaotab keelu ajaks õiguse riiklikele spordistipendiumitele ja toetustele (Spordiseadus, 2020, § 11). Samas aga võivad kriminaalõiguse mehhanismid muuta sportlaste suhtumist dopingu kasutamisse juba algstaadiumis, sest sellisel juhul ei ole tegemist paljalt pettusega (n-õ tüssamisega), vaid kuriteoga ning see annaks ka preventiivse sõnumi. Suure tõenäosusega toetaksid sellist lähenemist paljud sportlased, kes järgivad dopinguvastaseid reegleid ja eeldavad seda ka teistelt (Moston & Engelberg, 2021, p. 122). Näiteks ei ole endise maratoonari Mara Yamauchi sõnul praegune karistussüsteem piisav. Tema arvates on täiesti vastuvõetamatu, et inimesed saavad varastada ega saa karistada. Seega on eeldus, et doping on kuritegu ilma ühegi ohvrita, väga lihtsustatud ja täiesti vale. (Moston & Engelberg, 2021, p. 19) Samas on spordiringkondadele omane sisemine ringkaitse, kus domineerib arusaam, et sportlasele on lubatud või andestatakse kergekäeliselt toimepandud rikkumised, eeldusel, et ta on andekas ja võimeline häid tulemusi saavutama. Ehk siis olles piisavalt hea, võib olla ka nii halb kui soovid. (Moston & Engelberg, 2021, pp. 19, 122)

Lisaks võib ka riigiti erinev kriminaliseeritus või selle puudumine raskendada õiguskaitseasutuste tööd ja takistada dopingu kasutamise vastast tegevust. 2019. aastal Seefeldis toimunud Austria ja Saksamaa kriminaalpolitsei operatsioon Aadrilaskmine oli just nimelt politseioperatsioon, sest mõlemas riigis on dopingu kasutamine kriminaliseeritud ja operatsiooni läbiviimise kohaks valiti samal põhjusel Austria. Austria seadused (vt tabel 1) võimaldavad esitada kriminaalsüüdistuse dopingu kasutamises ning selle aja jooksul sponsoritelt saadud toetuste vastuvõtmises ja väärkasutuses ning spordiüritustel saadud autasude vastuvõtmises.

Tänu dopingu kriminaliseeritusele Austrias ja Saksamaal said õiguskaitseorganid viia läbi oluliselt laiaulatuslikuma ja jõulisema uurimise, mis lõppes dopinguvõrgustiku paljastamisega ja osaliste vastutusele võtmisega. Kui anda uurijatele õiguslik alus, mis tagaks politsei huvi spordikorrupsiooni süütegudega tegeleda, suurendaks see võimalusi uurimistoimingute tegemiseks eri riikides ja vähendaks sõltuvust riikide õigussüsteemide erisustest. Siin võib spekuloida, et kui Andrus Veerpalu 2011. aasta dopingukaasusele, mis lõppes tänu vaidlusele dopingutesti piirmäärade üle (CAS, 2011), oleks paralleelselt algatatud kriminaalmenetlus, oleks see ehk andnud võimaluse juba siis avastada jälgi ulatuslikust dopingukasutamisest. Sellist versiooni kinnitavad ka Moston & Engelberg (2021, p. 122), väites, et dopingujuhtumite uurimised võiksid olla oluliselt tulemuslikumad, kui

tavapärase distsiplinaarmenetluse asemel saaks kasutada politseitöö meetodeid. Ehk siis politsei algatab menetluse, kasutades kriminaalmenetlusest tulenevaid võimalusi tõendite leidmisel, ning tõendeid käsitletakse vastavalt kriminaalmenetluse protseduuridele (Moston & Engelberg, 2021, p. 122).

Eestis on dopingukaristuste karistuse karmistamise kohta vastandlikke arvamusi. Audentese Spordikooli direktor Priit Ilver:

„Ma arvan, ka seadused on need, mis tegelikult aitavad seda välistada, et ma arvan, et dopingu tarvitamise eest karmimad karistused, on vajalikud. Ehk mida, mida selgemini me ära kaardistame ja paneme nii-öelda seaduste raamistikku, mis on keelatud ja mis on selle keelust üleastumise korral karistus, seda selgem peaks olema ka sellele, kes võib-olla mõtleb selle riski võtmise peale kui keelust üle astub.” (Perli, 2020, lk 66)

Endine tippkulturist Ott Kiivikas:

„Minu hinnang on, on see, et see peaks olema kriminaliseeritud ja põhjendus on lihtne, kui me teamegi, et teatud teole, mida ühiskond mõistab hukka, ja väga selgelt mõistab hukka ja terve maailm mõistab hukka, siis kui sellele puudub tegelikult ikkagi reaalne, ma ei taha öelda, kohe-selt peaks inimesi minema ja panema sellest istuma, aga vähemalt kas tingimisi vanglakaristus või mingi asi, millest sul märk jääb ka eluks ajaks külge, ma arvan, et see võiks olla piisav põhjendus, mõtteaine üldse sportlasele, pagan kas mul on seda vaja.” (Perli, 2020, lk 66)

Spordikoolituse ja -teabe SA juhatuse liige Toomas Tõnise:

„Miskipärast arvan, et ta peaks jääma ikkagi spordiorganisatsioonide karistuse piiridesse, sest et seal võib olla ka kõige ehedamalt kallutamise tulemusi, et see inimene ise ei pruugigi olla väga hästi kursis, mis talle sisse antakse.” (Perli, 2020, lk 66)

Väljakujunenud praktika näitab, et praegune dopinguvastane tegevus tugineb eeldusele, et dopingut tarvitav sportlane avastatakse testimise abil. Üldiselt ei usu enamik sportlasi, et sellel on heidutav mõju. Pigem jäädakse vahele siis, kui sportlased on lohakad või sõna otseses mõttes rumalad. (Moston & Engelberg, 2021, p. 22) Kui ühelt poolt kriminaliseerida dopingule kallutamist (sh dopinguainetega äritsemist jms) ning teiselt poolt jätta dopingu kasutamise välja selgitamine ja sanktsioneerimine ainult spordiorganisatsioonide pädevusse, siis kuidas üldse jõuda kallutajateni? Kui testimise tulemusena sportlase A ja B proov osutuvad positiivseks, siis järgneb spordisise menetlus ja üldjuhul karistus võistluskeeluna ja keegi ei tunne rohkem huvi (puudub ka võimalus välja selgitada), kuidas dopinguained sportlaseni jõudsid. Kas kuskil eksisteerib võrgustik, mis dopinguaineid vahendab? Kas keegi soovitas või vahendas? Võttes siin arvesse turul saadaolevate dopingutoodete laia nomenklatuuri, eri tootjate tooteid ja tarneõimalusi, siis on tegemist erinevate skeemide ja tarneaahelatega (Paoli, 2016, p. 82), millele on raske jälile saada, kui lõpptarbija menetlusest välja jääb. Kõigi kallutajateni jõudmiseks

vajalik informatsioon jääb saamata ja dopinguinete teekond sportlaseni välja selgitamata, seega jääb üle vaid oodata järgmist lohakat sportlast, kes testiga vahele jääb.

Kaaludes dopingu kasutamise kriminaliseerimisest saadavat kasu, tuleb silmas pidada erinevusi kriminaalmenetluse ja dopinguvastaste asutuste tööprintsipide vahel. Kui kriminaalmenetluses on menetleja ülesanne tõendada süüdistatava süüd, siis antidopinguorganisatsiooni menetluses selline eesmärk puudub ja dopingu kasutajal lasub ülesanne tõestada oma süütust. Vältida tuleks ebaproportsionaalset jõudude vahekorda, kus politsei ja prokuratuur saab menetluse läbiviimiseks kasutada oluliselt suuremaid ressursse kui üksik sportlane oma süütuse tõendamiseks. Samuti on riskiteguriks tunnistajate ütluste objektiivsus, kuna konkurentsi puhul võib osutada kasulikuks valeütluste andmine. (Smith, 2013, pp. 276–277) Seega nõuaks dopingu kasutamise kriminaliseerimine õiguskaitsesutustelt väga head valdkonna tundmist ja koostööd spordiorganisatsioonidega, et vältida eksimusi ja inimõiguste riivet. Seetõttu tuleks kaaluda ka võimalust anda spordivaldkonnas pädevust omavate antidopinguasutustele juurde rohkem uurimise, menetlemise ja sanktsioneerimise volitusi. See ühendaks spordispetsiifilised teadmised kriminaalmenetluse tööpõhimõtetega.

Kuigi tänapäeva politsei tööprintsipide üks loojatest Sir Rober Peel (1829) on väitnud, et head politseitööd näitab kuritegevuse ja korrariikumiste puudumine, mitte pidevalt nähtav tegevus probleemide lahendamisel, siis dopingu kontekstis saab töö puudumist praegu käsitleda pigem kui võimaluste kesisust ja otsustavuse puudumist midagi ette võtta.

KOKKUVÕTE

Me oleme harjunud nii tipp- kui ka harrastuspordi hüvedega, aga spordis leiduvaid pahe- sid peame tihti ainult tippspordiga kaasnevaks nähtusteks, mis puudutavad justkui ainult väheseid tipus olijaid, ning oleme jätnud **kõik** sealsed probleemid spordikogukonna endi lahendada. See eeldaks spordiorganisatsioonidelt suurt vastutust, sest kontrolli- ja vastumeetmete puudulikkus võimaldab ilma suurema riskita dopinguna käsitletavaid aineid turundada, dopingut kasutada ja sealt tulenev oht tervisele laiemalt ei tohiks jääda märkamata. Samuti ei tohiks vastutus jääda ainult spordivaldkonna kanda. Spordis keelatud ainete tarvitamise probleem ei ole vaid tippspordis, vaid tekitab aina rohkem muret spordis laiemalt, seda ka rahvuslikul tasemel võistlejate ja harrastussportlaste seas. Paraku on see osa (ja oluliselt suurem osa) spordist täielikult tähelepanuta jäänud ehk pole teada, mis kogustes, milliseid ja mis päritolu tervisele ohtlikke preparaate spordiharrastajad soorituste parandamiseks kasutavad ning kui levinud nende kasutamine on. Sellist

kergekäelist suhtumist tervisesse ei tohiks lubada. Lisaks puudub konkreetne teadmine, kuidas ja kes peaks spordipahedega ja nende tagajärgedega eri sihtgruppides tegelema.

Vaadates rahvusvahelist kogemust ja üldsuse suhtumist spordisüütegudesse, siis paisab välja ühiskonna ootus taunida pektust ja seadusevastast käitumist spordis üldisemalt, pidades seda sageli korruptiivseks käitumiseks. Sellist arusaama ühiskonnas võib pidada indikaatoriks, kui laias spektris inimesed korruptsiooni tajuvad. Praktika näitab, et praegune dopinguvastane tegevus tugineb eeldusele, et dopingut tarvitav sportlane avastatakse testimise kaudu. Üldiselt ei usu enamik sportlasi, et sellel on heidutav mõju. Pigem jäädakse vahele sportlase lohakuse või rumaluse tõttu. Samas aga võib kriminaalõiguse mehhanismide kasutamine sportlaste suhtumist dopingusse juba algstaadiumis muuta, sest sellisel juhul ei ole tegemist paljalt pektusega, vaid kuriteoga, mis kannaks preventiivset sõnumit. Dopingut kasutamise kriminaalvastutuse puudumise tõttu jääb aga dopinguinete teekond sportlaseni välja selgitamata ning ausa ja puhta spordi eest seisemisel jääb üle vaid oodata järgmist lohakat sportlast, kes testis vahele jääb. Seni on dopinguinete turgu käsitletud kriminaalõiguse seisukohast ainult pooleldi ebaseadusliku turuna, sest mõnes kontekstist on tooted legaalsed ja teises mitte. Nii sarnaneb see pigem n-õ kõrvale suunatud farmaatsiatoodete äri ja vähem traditsiooniliste keelatud ainetega, nagu kokaiin, herooin ja kanep. Inimeste tervist silmas pidades on ravimite illegaalne kaubandus ja kontrollimatu kasutamine dopingut otstarbel isegi veel ohtlikum, sest paistab justkui legaalne ja enamiku poolt aktsepteeritav või siis vähemalt ei pööra sellele keegi erilist tähelepanu.

REMO PERLI

Politsei- ja Piirivalveamet, keskkriminaalpolitsei, korruptsioonikuritegude büroo komissar

E-post: remo.perli@politsei.ee

Remo Perli kaitses 2020. a Sisekaitseakadeemia sisejulgeoleku instituudis magistr töö teemal „Korruptsioonivastased meetmed Eesti spordis“. Käsitletud valdkonna aktuaalsuse ja töö praktilise väärtuse tõi esile akadeemia endise rektori Priit Männiku väljaantava erastipendiumi pälvimine parima rakendusliku magistr töö eest. Saadud teadmisi ja praktilisi kogemusi annab ta edasi Sisekaitseakadeemia tudengitele spordikorruptsiooniteemaliste loengute kaudu.

Remo Perli on töötanud Eesti Politseis alates 2004. aastast ja sellest viimased viis aastat keskkriminaalpolitsei korruptsioonikuritegude büroos.

KASUTATUD ALLIKAD

- Act against doping in sport, Germany. 2015. [Võrgumaterjal] Leitav: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_antidopg/englisch_antidopg.html#p0028 [Kasutatud 02.02.2020].
- Ahmadi, N. & Svedsäter, G., 2016. Doping and Public health. 2 Park Square, Milton Park, Abingdon, Oxon, Routledge, p. 39.
- Ahmadi, N., Ljungqvist, A. & Svedsäter, G., 2016. Doping and Public health. 2 Park Square, Milton Park, Abingdon, Oxon, Routledge, p. 2.
- Brooks, G., Aleem, A. & Button, M., 2013. *Fraud, corruption and sport*. Springer, pp. 5–84.
- Albano, G. D., Amico, F., Cocimano, G., Liberto, A., Maglietta, F., Esposito, M., Rosi, G. L., Di Nunno, N., Salerno, M. & Montana, A., 2021. Adverse Effects of Anabolic-Androgenic Steroids: A Literature Review. *Healthcare* 9 (1), 97, pp. 1-19.
- Bryan, C. J., Adams, G. S. & Monin, B., 2013. When cheating would make you a cheater: Implicating the self prevents unethical behavior. *Journal of Experimental Psychology: General*, 142(4), pp. 1001–1005.
- Büttner A. & Thieme, D., 2010. Side effects of anabolic androgenic steroids: pathological findings and structure-activity relationships. *Handbook of Experimental Pharmacology*, (195), pp. 459–484.
- CAS 2011/A/2566 Andrus Veerpalu v. International Ski Federation. [Võrgumaterjal] Leitav: http://www.centrostudisport.it/PDF/TAS_CAS_ULTIMO/127.pdf [Kasutatud 17.09.2021].
- Criminal Code of the Republic of Austria, 2020, § 147 [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/44/Austria/show> [Kasutatud 02.02.2020].
- de Hon, O. & van Kleij, R., 2005. Nederlands Centrum voor Dopingvraagstukken. *Quality of illegal doping substances – an exploration of the quality of illegally traded doping substances and the health risks that accompany their use*, p. 6. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.dopingautoriteit.nl/media/files/documenten/Kwaliteit%20Illegale%20Dopingmiddelen.pdf> [Kasutatud 21.05.2021].
- Eesti spordipoliitika põhialused aastani 2030. RT III, 20.02.2015, 2 [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/320022015002> [Kasutatud 15.02.2020].
- Eller, K. M., 2020. Rootsis on lahvatamas suur dopinguskandaal. Ekspert: see on vaid jäämäe tipp. *Postimees*, 20. oktoober [Võrgumaterjal] Leitav: <https://sport.postimees.ee/7091735/rootsis-on-lahvatamas-suur-dopinguskandaal-ekspert-see-on-vaid-jaamae-tipp>. [Kasutatud 20.10.2020].

- Eriksson, T., 2020. Rootsis on lahvatamas suur dopinguskandaal. Ekspert: see on vaid jäämäe tipp. *Postimees*, 20. oktoober [Võrgumaterjal] Leitav: <https://sport.postimees.ee/7091735/rootsis-on-lahvatamas-suur-dopinguskandaal-ekspert-see-on-vaid-jaa-mae-tipp>. [Kasutatud 20.10.2020].
- Erickson, K. & Backhouse, S. H., 2018. Prevalence of doping in Sport. Rmt: D. R. Mottram & N. Chester, toim-d. *Drugs in Sport*. 7, Abington. Routledge, p. 47.
- Euroopa Komisjon, 2018. Mapping of Corruption in Sport in the EU. ECORYS, pp. 5–25.
- Euroopa Liidu Teataja, 2018. Teave Euroopa Liidu organisatsioonidelt, organitelt ja asutustelt. 2018/C 449/01, p. 2.
- Ferrara, S. D., 2004. Doping antidoping. Piccin-Nuova Libreria SpA – Padova pp. 37–73.
- Hoff, D., 2016. Reflections on „doping in sport“ and „doping in society“. Rmt: N. Ahmadi, A. Ljungqvist, G. Svedsäter, toim-d *Doping and Public Health*. 2 Park Square, Milton Park, Abingdon, Oxon, Routledge, pp. 56–58.
- Kanayama, G., Gruber, A. J., Pope, H. G., Borowiecki, J. J., & Hudson, J. L., 2001. Over-the-counter drug use in gymnasiums: An underrecognized substance abuse problem? *Psychotherapy and Psychosomatics*, 70, pp. 137–140.
- Karistusseedustik* (2020, § 195) RT I, 28.02.2020, 5.
- Kihl, L. A., 2017. Micro view. Individual and group explanations of sport corruption. Rmt: Kihl, L.A., toim-d. *Corruption in sport. Causes, consequences, and reform*. London and New York: Routledge, pp. 29–44.
- Kayser, B., Mauron, A. & Miah, A., 2007. Current anti-doping policy: a critical appraisal. *BMC Medical Ethics*, 8(2), pp. 1–10.
- Letizia, P. & Donati, A., 2013. *The Sports Doping Market*. Springer, New York, Heidelberg, Dordrecht, London, pp. 7–36.
- Ljungqvist, A., 2016. Doping and public health. Historical bacround. Rmt: N. Ahmadi, A. Ljungqvist, G. Svedsäter, toim-d *Doping and Public Health*. 2 Park Square, Milton Park, Abingdon, Oxon, Routledge, p. 16.
- Lääne, H., 2021. Tammjärvi dopingukuradile näpu andmisest: vahelejäämise risk oli madal, Alaveri sõnul kaduvväike. *Postimees*, 27.jaanuar [Võrgumaterjal] Leitav: <https://sport.postimees.ee/7165805/tammjarv-dopingukuradile-napu-andmisest-vahelejaamise-risk-oli-madal-alaveri-sonul-kaduvvaike> [Kasutatud 15.09.2021].
- Maennig, W., 2002. On the Economics of Doping and Corruption in International Sports, *Journal of Sports Economics*, 3(1), pp. 61–89.
- Manoli, A. E., Antonopoulos, G. A., & Bairner, A., 2017. The inevitability of corruption in Greek football. *Soccer & Society*, pp. 1–17.
- M. A. kriminaalaasi karsistusseedustiku § 195 lg 2 p 1 järgi* (2019) 1-19-8262.

- McKenzie, C., 2007. The use of criminal justice mechanisms to combat doping in sport. *Sports Law eJournal*, 4, pp. 1–9.
- McLaren, R. H., 2008. *Corruption: Its Impact on Fair Play*, 19(1) *Marq. Sports L. Rev.*, p. 15–16 [Võrgumaterjal] Leitav: <https://scholarship.law.marquette.edu/sportslaw/vol19/iss1/3> [Kasutatud 15.07.2019].
- Moston, S. & Engelberg, T., 2021. *Detecting Doping in Sport*. Milton park, Abington, Oxon, New York, NY: Routledge, pp. 18–123.
- Mottram, R., 2018. *Drugs in Sport. 7*, Abington. Routledge, pp. 3–21.
- Murray, T. H., 2016. The ethics of doping from a public health perspective. Rmt: N. Ahmadi, A. Ljungqvist, G. Svedsäter, toim-d *Doping and Public Health*. 2 Park Square, Milton Park, Abingdon, Oxon, Routledge, p. 124.
- Paoli, L., 2016. The market for doping products. A quasi-illegal market and its suppliers. Rmt: N. Ahmadi, A. Ljungqvist, G. Svedsäter, toim-d *Doping and Public Health*. 2 Park Square, Milton Park, Abingdon, Oxon, Routledge, p. 72–82.
- Perli, R., 2020. *Korruptsioonivastased meetmed Eesti Spordis. Magistritöö*. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.
- Pitigoi, G., Paunescu, G., Petrescu, S., Ciolan, G. A. & Paunescu, M., 2013. Drug abuse in sport performance – a systematic review, *Farmacia*, 61(6), pp. 1037–1042.
- Rahvatervise seadus*, 2021, § 2 RT I 2002, 61, 375.
- Ravimiamet, 2019. *Anaboolsete steroidide abil saadud suurte musklitega kaasneb mitmeid ohte*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.ravimiamet.ee/anaboolsete-steroidide-abil-saadud-suurte-musklitega-kaasneb-mitmeid-ohte> [Kasutatud 13.09.2021].
- Smith, A. C. T., Stewart, B., Westberg, K. & Stavros, C., 2018. *Performance and Image Enhancing Drugs and Substances*. Milton Park, Abington, Oxon: Routledge, pp. 48–56.
- Smith, E., 2013. Should we fear the role-modelling impact of the anti-doping legislation? *International Journal of Sport Policy and Politics*, 1–8, pp. 276–277.
- Sportiseadus*, 2020, § 11 RT I, 28.02.2020, 3.
- Sukles, S., 2021. Suur osa spordi rahastusest tuleb lapsevanematelt. Eesti Rahvusringhääling, [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.err.ee/1608094828/sukles-suur-osa-spor-di-rahastusest-tuleb-lapsevanematelt> [Kasutatud 21.02.2021].
- Swedish National Institute of Public Health. (2010). *Doping in Sweden—An inventory of its spread, consequences and interventions*. Östersund: Swedish National Institute of Public Health, pp. 55–56.
- Thevis, M., Geyer, H., Thomas, A., & Schänzer, W., 2011. Trafficking of drug candidates relevant for sports drug testing: Detection of non-approved therapeutics categorized

as anabolic and gene doping agents in products distributed via the Internet. *Drug Testing and Analysis*, 3 (5), pp. 331–336.

Waddington, I. 2016. Social and behavioural science perspectives on drug use in sport. Rmt: N. Ahmadi, A. Ljungqvist, G. Svedsäter, toim-d *Doping and Public Health*. 2 Park Square, Milton Park, Abingdon, Oxon, Routledge, p. 26.

Whitaker, L., Long, J., Petróczi, A. & Backhouse, S. H., 2014 Using the prototype willingness model to predict doping in sport. *Scand J Med Sci Sports*, 24(5), pp. 398–405.